

Thompson, Charis: Making Parents: The Ontological Choreography of Reproductive Technologies

Slepičková, Lenka

Veröffentlichungsversion / Published Version

Rezension / review

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Slepičková, . . L. (2009). Thompson, Charis: Making Parents: The Ontological Choreography of Reproductive Technologies. [Review of the book *Making Parents: The Ontological Choreography of Reproductive Technologies*, by C. Thompson]. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 45(4), 849-852. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-69436>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:

This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.

By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

lézat sexuální orientaci uvnitř těl (mozků, hormonů, genů) a nikoliv mimo ně, pramení dle autora z potřeby nalézt bezpečné místo pro homosexualitu uvnitř dominantního diskurzu sexuality, jehož základem je naturalizace sexuální praxe. Tím Kimmel pochopitelně pouze lehce rozvíjí dávno Foucaultem popsané. Na rozdíl od něj však nabízí i důslednou metodologickou kritiku těchto snah. Alespoň jeden příklad: ve svém hojně citovaném výzkumu Simon LeVay prokázal rozdílnou strukturu mozku homosexuálních a heterosexuálních mužů. Kimmel dodává zamlčenou část: všichni zkoumaní homosexuální muži v LaVeyově vzorku zemřeli na chorobu AIDS, tedy nemoc, která významně mozek postihuje. Navíc v obavě před nakažením výzkumníci zdvojnásobili množství roztoku formaldehydu, ve kterém byly mozky homosexuálních mužů uloženy, oproti mozům heterosexuálních mužů (formaldehyd opět zasahuje do složení mozkové tkáně). Není nalezený rozdíl tedy spíše ukázkou, jak určitá nemoc postihuje mozkovou strukturu, než důkazem o vrozenosti homosexuálních sklonů? ptá se autor.

Otázkou stále zůstává, kde podle Kimmela hledat možné příčiny (homosexuální) touhy, když ne v těle. Kimmel je, podobně jako např. Gagnon a Simon, zastáncem tzv. sexuálních skriptů – narativních scénářů, které k praktikám dotvářejí příběh vlastního Já. Autor prosazuje přesně opačný postup k logice esencialismu. Poukazuje na to, že určité osobnostní vlastnosti mohou vést k exkluzi a některé případy následné izolace mohou mít za následek k sexuálnímu experimentování. Identifikace s dostupným scénářem (typicky např. coming out) potom může skončit až vznikem homosexuální identity. Proto ani případná podobnost některých osobnostních charakteristik uvnitř gay komunity není pro Kimmela důkazem o biologickém programu homosexuality, ale naopak. Shody pouze ukazují, že některé vlastnosti mohou vést k podobným osudům-příběhům, které mohou ústít

v potřebu nacházení (a utváření) komunity a kolektivní identity. Tato dekonstrukce nicméně odkrývá ono bolavé místo z hlediska politiky identity – (neheterosexuální) touha definovaná volbou, a nikoliv genem, se stává snadným terčem konzervativní retoriky.

Co jsem však několikrát naznačil, buď nyní přiznáno otevřeně. Kimmel oproti předcházejícím publikacím spíše rekapituluje (a někdy jen opakuje), než že by výrazně přidával. Nabízí některé zajímavé a čtivé podněty a trefné argumenty, ale v zásadě nic, co by v kontextu queer teorie a konstruktivismu dávno nezaznělo. Zvláště kapitoly věnující se vztahu maskulinity k pornografii či násilí jsou čistým výtahem autorových předcházejících publikací. Tomu, kdo se nechce kompletní biografii autora zabývat, nelze publikaci než doporučit. Přínosem pro ty, které zajímá rozvíjení teorie sexuálních scénářů s přesahy až k narativní psychologii, bude pravděpodobně mnohem více autorem editovaná publikace *The Sexual Self: The Construction of Sexual Scripts* z roku 2007 (Nashville, TN: Vanderbilt University Press).

Lukáš Sedláček

Charis Thompson: *Making Parents: The Ontological Choreography of Reproductive Technologies*

Berkeley, University of California Press
2005, 360 s.

Ve Spojených státech je ročně provedeno více než 130 tisíc cyklů umělého oplodnění, z nichž se narodí přes 50 tisíc dětí (údaje za rok 2005, *2005 Assisted Technology (ART) Report*. [online]. Atlanta: Center for Disease Control and Prevention [cit. 15. 8. 2008]. Dostupné z: <<http://www.cdc.gov/ART/ART2005/index.htm>>.). Asistovaná reprodukce, včetně těch jejích forem, které jsou v mnoha západních státech zakázány, jako je umělé oplodnění s pomocí dárcovských buněk a embryí nebo náhradní mateřství,

je zde pevnou a zároveň kontroverzní součástí medicínského systému. Vyvolává otázky lékařské, etické i právní, relativizuje obsah pojmu rodičovství a příbuzenství, a díky tomu v posledních desetiletích přitahuje pozornost sociálních vědců.

Jedním z příspěvků do debaty o vzájemném vlivu asistované reprodukce a sociálních institucí je obsáhlá monografie Charis Thompson, která na základě dlouholetého etnometodologického a historického výzkumu asistované reprodukce a teoretické perspektivy feministických studií a science and technology studies popisuje, jak se reprodukční technologie vzájemně ovlivňují s osobními, politickými a technologickými významy lidské reprodukce.

Autorka, profesorka sociologie na Kalifornské univerzitě, se nechala na několik let zaměstnat na pozicích pomocného personálu ve dvou amerických centrech asistované reprodukce a později sama prošla léčbou neplodnosti. Bohatý empirický materiál spolu s pevným a interdisciplinárním teoretickým zakotvením jí umožnil vytvořit rozsáhlé a komplexní dílo, které bylo ve Spojených státech přijato jako jedna z nejlepších prací na poli reprodukčních technologií.

Reprodukční technologie Thompson považuje za součást všeobecné tendence měnit sociální problémy v biomedicínské otázky. Jejich prostřednictvím můžeme pozorovat další, z tohoto procesu vyplývající změny vztahu vědy a společnosti. První část názvu knihy odkazuje na posun důrazu rétoriky reprodukční volby, která je legitimizací reprodukčních technologií, od zájmů dítěte (jaký dosud vládne adopcí procedurám) k právům rodičů (s. 89). Ontologickou choreografií nazývá způsoby, jakými jsou koordinovány technické, vědecké, příbuzenské, genderové, emocionální, právní, politické a finanční aspekty v procesu asistované reprodukce.

Kniha je rozdělena do tří částí, v úvodních kapitolách se autorka hlásí ke svým

disciplinárním kořenům – popisuje vývoj oboru „science and technology studies“ a feministické perspektivy ve vztahu k asistované reprodukci. Ve druhé části seznamuje čtenáře s vlastními poznatky z empirického výzkumu. V poslední části knihy analyzuje vztah asistované reprodukce k ostatním společenským institucím (zejména ekonomice) a vyslovuje vize o jejím dalším vývoji.

V první kapitole čtenáři nabízí obsáhlý diskurz do dějin a směrů „science and technology studies“, který se zabývá propojením přírody a společnosti a způsoby, jakými je praktikována věda v současných společnostech. Sama se hlásí ke skupině „actor-network theory“, jejímiž reprezentanty jsou Bruno Latour nebo Michel Callon. Tento směr propojuje zejména filozofii a sociologii a půjčuje si i prvky z antropologie nebo historie vědy. Klade důraz na studium vědecké praxe a na princip přistupovat konceptuálně stejně ke studiu přírody i společnosti. Čistě přírodní nebo čisté sociální skutečnosti podle těchto teoretiků neexistují, jsou konečným produktem dlouhých a strukturovaných procesů oddělování a očisťování.

Ve druhé kapitole autorka popisuje ambivalence feministického postoje k asistované reprodukci – jak z pohledu historického, tak z pohledu teoretického. Na jedné straně je břímě nedobrovolné bezdětnosti považováno za těžké zejména pro ženy, a je tedy přijímáno jako téma, které volá po zahrnutí do feministické agendy, na druhé straně léčba prostřednictvím asistované reprodukce vyvolává mezi feministkami četné rozpory – ať už proto, že je považována za ohrožující esenciální propojení mezi mateřstvím a ženskou identitou, nebo pro to, že se soustředí výhradně na heterosexuální pár a jeho biologické rodičovství, a stává se tak pro ženu zdrojem tlaků ke konformitě.

V dalších pěti kapitolách se autorka věnuje vlastnímu etnografickému výzkumu, popisuje zejména, jak technicky progresivní způsoby reprodukce podporují

konzervativní příbuzenské a genderové vztahy. Nabízí nový (nebo inovovaný) konceptuální rámec pro studium asistované reprodukce: pracuje s pojmy, jako je normalizace (způsoby, jakými jsou „nová data“, ať už se jedná o pacienty, personál, znalosti, nástroje nebo administrativu, začleňována do stávajících procedur kliniky), epistemická disciplinace (všechno, co pacient dělá, aby vyhověl požadavkům medicínského systému, kontrolovaného experty) nebo objektifikace (redukce neplodného páru na tělo, konkrétněji reprodukční části těla ženy) a naturalizace (způsoby, jimiž jsou problematické aspekty asistované reprodukce proměňovány v neproblematické, jednoznačné a přirozené).

Hodně prostoru věnuje Thompson různým mechanismům exkluze a stratifikace, kterými kliniky omezují a strukturují přístup k léčbě. Z reprodukční medicíny tak vzniká luxusní lékařské odvětví, jehož klienty jsou převážně bílé páry střední a vyšší třídy a vyššího věku. Popisována je také statistická kultura klinik: tvorba statistik úspěšnosti je velkou částí pracovní náplně laboratoří, protože ekonomické limity tlačí kliniky k tomu, přijímat jen pacienty s určitou šancí na úspěch. Dobré „statistiky“ jsou klíčové pro přitáhnutí nových klientů, což vytváří další překážky v přístupu k léčbě a tlak na ženy, aby vyzkoušely co nejvíce cyklů.

V další kapitole se autorka zabývá genderovým aspektem asistované reprodukce. Gender a biologické pohlaví jsou základním principem kategorizace v asistované reprodukci, stigma a nedostatečnost, prožívané v souvislosti s neplodností, jsou podle Thompson primárně genderovým stigmatem. Autorka se věnuje více maskulinitě, která je zde ohrožena hned dvojím způsobem – procedury asistované reprodukce nejen rozbíjí emocionální spojení mezi sexualitou, reprodukcí a rodičovstvím, v případě mužské poruchy plodnosti je také ohrožena i biologická stránka mužnosti. Thompson popisuje způsoby, jak mužští

pacienti usilují o zachování mužské identity, jak o ní vyjednávají a brání ji, maskulinita je podle ní na těchto klinikách performativní, situační, konstruovaná a křehká. Pacienti se přiklánějí ke stereotypním formám chování, pravděpodobně mnohem stereotypnějším, než by volili za normálních okolností.

V kapitole věnované příbuzenství Thompson na řadě konkrétních příkladů ukazuje, jak jsou na klinikách některé aspekty příbuzenství zdůrazňovány a přepracovány, zatímco jiné jsou minimalizovány, tak aby lidé, kteří vyhledávají a platí léčbu, mohli být definováni jako „opravdoví rodiče“ v rámci legitimního příbuzenského systému. U náhradního mateřství zase lidé vyvíjejí intenzivní snahu vyhnout se podezření z incestu nebo nevěry, oddělují různé typy mateřství podle toho, jak to v aktuální situaci lépe legitimizuje jejich rodičovskou roli, stejně tak pracují se zdůrazňováním (nebo marginalizováním) povahy podílu jednotlivých stran, zapojených do reprodukce. Léčba asistovanou reprodukcí (nejvíce v případě náhradního mateřství) narušuje propojení mezi biologickými prvky, které jsou považovány za klíčové pro definici příbuzenství. Autorka upozorňuje na to, že díky tomu se současná definice rodičovství posunuje od práva rodinného k právu smluvnímu – rodičovství se mění ze vztahu, který je v první řadě biologicky přirozený a následně sociálně fixovaný, k voluntaristickému vztahu, vynutitelnému skrze smlouvy vyjadřující prokreační záměr.

Velký prostor je věnován také vztahu mezi jednáním pacientů a jejich objektifikací v procesu léčby. Thompson zpochybňuje klasický humanistický argument, tvrdící, že individua musí být chráněna od technologické objektifikace, aby jim zůstala možnost jednání a autenticita. Říká, že v některých případech mohou pacienti jednat skrze vlastní objektifikaci, která tak není vždy reduktivní. Analýza rozhovorů s pacienty a pacientkami klinik ukazuje, že

je nejdé vidět jako oběti a bezmocné bytosti, jejich objektifikace přímo zahrnuje aktivní participaci a je řízena jimi samými ve stejné míře, jako je řízena lékaři a procedurami. Někdy dokonce pacienti na vlastní objektifikaci aktivně participují (snaha o navázání dobrého vztahu s lékařem jako propustky k další léčbě; návštěvě kliniky předchází dlouhé období pozorování těla jako objektu).

V posledních dvou kapitolách, již na ryze teoretické (a místy vizionářské) rovině, Thompson popisuje vztah asistované reprodukce k různým sociálním institucím, především k ekonomii. Biomedicínský způsob reprodukce má podle ní vlastní charakteristický systém hodnoty a směny, životních drah, politických forem, hierarchie a komodit. To vytváří specifickou bio-ekonomii, která decentralizuje produkci ve prospěch reprodukce a modifikuje kapitalistické koncepty času, identity a příbuzenství. Základem stratifikace v této nové ekonomii je vlastnictví těla schopného reprodukce. Zatímco kapitalismus funguje na základě akumulace zboží, biomedicínský způsob reprodukce je orientován na budoucnost a pracuje s přísliby. To, co je v kapitalismu odpadem vzniklým při výrobě, je zde nedotknutelným embryem a zároveň profánním genetickým materiálem. Díky rozvoji asistované reprodukce vzniká nová ekonomie, která má radikální dopad na západní společnost. Pro další vývoj bude podle ní klíčová míra, v jaké této nové ekonomii porozumíme a dokážeme do ní začlenit etické normy, a také aktivita pacientů. V následujících letech podle ní budou do současných sociálních a kulturních narativů o významu plození a vychování dětí začleněny i takové procedury, které dnes vnímáme jako extrémní, jakými je ovlivňování vlastností potomků na embryonální úrovni, pěstování kmenových buněk atd.

Kniha Thompson přináší unikátní a rozsáhlou reflexi vztahu mezi reprodukcí jako výsledkem nejnovějšího biomedicínského výzkumu a dříve vzniklých společenských

institucí a působivý popis toho, jak jsou inovativní technologie zakotvovány do konzervativních struktur společnosti a používány pro jejich reprodukci. Reflektuje i témata, která jsou pro českého čtenáře nová a vzdálená, jako je například příbuzenství vzniklé na základě umělého oplodnění s využitím náhradní matky, které se u nás neprovádí. Neméně aktuální a naléhavou, ale stejně málo reflektovanou otázkou je také nerovný přístup k léčbě neplodnosti prostřednictvím asistované reprodukce, která, byť oficiálně hrazená z veřejného zdravotního pojištění, představuje pro pár nemalé náklady. I přes silnou vazbu na americké prostředí tak tato monografie může být velmi inspirující. Čtenáře, kterému by náročný a vysoce teoretický text dělal problémy, ale o problematiku asistované reprodukce se zajímá nebo se jej týká, bych odkázala na kapitoly těžící z empirického materiálu, jež přinášejí řadu příkladů použití asistované reprodukce, která jak Thompson zdůrazňuje, neprodukuje jenom potomky, ale ve stejné míře také jejich rodiče a ostatní příbuzné.

Lenka Slepíčková

Ondřej Císař: *Politický aktivismus v České republice*

Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2008, 188 s.

Kniha Ondřeje Císaře „Politický aktivismus v České republice“ je důležitým a vítaným příspěvkem ke studiu české občanské společnosti. Kniha není příliš obsáhlá a má sevřený a jednoduchý formát. Téma je velmi konkrétní, je přesně vymezeno a zasazeno do kontextu relevantní zahraniční literatury z oblasti studia sociálních hnutí. V tomto relativně úzkém kontextu potom autor buduje a rozvíjí svoji argumentaci, empirické šetření a závěry. Takovému typu studií fandím: konkrétní teoretický rámec, který umožní dobré zacílení studie, teore-